

УДК 026+902(477) Національний музей історії України “18–19”,
Потоцький П., Щавинський В.

Попельницька Олена Олексіївна

кандидатка історичних наук,
завідувачка відділу
науково-видавничої діяльності,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
elenac503@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2719-2503>

Olena O. Popelnytska

Candidate of Historical Sciences (PhD),
Head of the Department of Scientific Publishing,
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

ВИДАННЯ З АВТОГРАФАМИ, ЕКСЛІБРИСАМИ ТА ДАРЧИМИ НАПИСАМИ П. П. ПОТОЦЬКОГО ТА В. О. ЩАВИНСЬКОГО У КНИГОЗБІРНІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

THE AUTOGRAPHED EDITIONS, BOOKPLATES AND GIFT INSCRIPTIONS OF PAVLO P. POTOTSKYI AND VASYL O. SHCHAVYNSKYI IN THE LIBRARY OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE

Анотація

У бібліотеці Національного музею історії України зберігаються друковані видання, що походять із книгозбірень відомих діячів культури Павла Платоновича Потоцького та Василя Олександровича Щавинського. Про належність цих видань до означених зібрань свідчить наявність власницьких автографів, дарчих написів, екслібрисів та відповідних бібліотечних штампів. Аналіз асортименту книг зі згаданих книгозбірень дозволяє з'ясувати коло особистісних контактів та наукових зацікавлень власників бібліотек. Серед означених видань є низка унікальних букіністичних раритетів.

Ключові слова: Національний музей історії України, П. П. Потоцький, В. О. Щавинський, бібліотечна справа, екслібриси, автографи.

Abstract

The library of the National Museum of the History of Ukraine contains printed editions originating from the collections of prominent figures of culture, like Pavlo Platonovych Pototskyi and Vasyl Oleksandrovych Shchavynskyi. These editions reference to the mentioned collections is evidenced by the presence of proprietary autographs, gift inscriptions, bookplates, and library stamps. The analysis of the book selection from these collections allows us to determine the range of personal contacts of the libraries' owners and their scientific interests. Among the editions there are several unique out-of-print books.

Key words: library of the National Museum of the History of Ukraine, Pavlo Pototskyi, Vasyl Shchavynskyi, libraries, bookplates, autographs.

Під час роботи у 2018–2019 р. комісії з інвентаризації бібліотечного фонду¹ Національного музею історії України (далі – НМІУ) її члени дослідили в музейній книгозбірні рідкісні видання з екслібрисами, автографами та дарчими написами видатних діячів науки та культури².

Предметом дослідження є видання, що походять із приватних бібліотек П. П. Потоцького³ та В. О. Щавинського⁴. Ці книги цінні не лише як історичні джерела, пов'язані з життям видатних діячів культури, а й як рідкісні букіністичні видання.

Історія потрапляння означених бібліотек до України така. В 1917 р. відомий громадський і культурний діяч

1 Комісія, створена згідно з наказом № 369 від 14.11.2018 р., працювала до 28.02.2019 р. До її складу входили О. О. Попельницька (голова), провідна бібліотекарка Л. К. Дідора (секретарка), представники відділу обліку фондової колекції, господарського відділу та бухгалтерії НМІУ.

2 Див.: Попельницька О.О. З досвіду побудови виставки “Книгозбірня Національного музею історії України: історія та колекції” // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць / Відп. ред. Б. К. Патриляк. – Випуск 6. – Київ, 2019. – С. 562–570 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/441/402> (дата звернення: 23.03.2021).

3 Потоцький Павло Платонович (1857–1938) – уродженець України, військовий історик, колекціонер, власник історико-мистецького зібрання, на основі якого в Києві створили Музей України (1927–1934); див.: Білокін С. І. Потоцький Павло Платонович // Енциклопедія історії України: у 10 т. – Том 8: Па–Прик / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – Київ: Наукова думка, 2011. – С. 454.

4 Щавинський Василь Олександрович (1868–1924) – уродженець України, хімік-технолог, мистецтвознавець і колекціонер, власник зібрання західноєвропейського живопису, яке, згідно з його заповітом, перевезли з Петербурга до Києва; див.: Гетьман Д. Василь Щавинський та його внесок у справу повернення українських культурних цінностей // Київська старовина. – 2006. – № 6. – С. 124–130.

М. Ф. Біляшівський⁵ запропонував повернути на батьківщину українські культурні цінності, що на той час перебували за кордоном, зокрема, евакуйовані під час Першої світової війни⁶. На цей заклик відгукнулись українці, які мешкали у Петрограді (нині – Санкт-Петербург), серед них – і П. П. Потоцький та В. О. Щавинський.

Історію бібліотеки П. П. Потоцького дослідив доктор історичних наук С. І. Білокінь⁷, студії якого дозволяють атрибуувати деякі видання із книгозбірні НМІУ як ті, що належали до вказаного зібрання.

На час перевезення в 1926 р. з Ленінграда (колишнього Петрограда) до Києва бібліотека П. П. Потоцького налічувала близько 17 тис. томів, зокрема видання з археології, етнографії та історії України. Особливо цінними та рідкісними у своєму зібранні Павло Платонович вважав 408 книг, серед них – твори О. П. Сумарокова, Д. М. Бантиша-Каменського та М. В. Закревського⁸.

Після створення в 1927 р. у київському Всеукраїнському музейному містечку ім. Т. Шевченка закладу під назвою “Музей України (Збірка Потоцького П. П.)” бібліотека Павла Платоновича ввійшла до його колекції. Експозиція, фонди та книгозбірня музею розміщувалися на території колишньої Києво-Печерської лаври у спорудженому у 1903 р. будинку півних митрополичого хору. П. П. Потоцький був водночас і директором, і науковим співробітником установи: він проводив екскурсії експозицією, будував виставки, каталогізував і описував музейні предмети. На той час Павло Платонович вже мав чималий досвід музейної роботи, оскільки з 1896 р. створював музеї при військових частинах, а з 1921 р. був членом петроградського Товариства дослідників української історії, писемності та мови і працював у Ленінградському музейному відділі.

Після розформування в 1934 р. Музею України деякі книги з бібліотеки П. П. Потоцького могли потрапити до книгозбірні Центрального історичного музею України (попередника НМІУ).

Нині в музейній бібліотеці зберігається кілька десятків книг, позначених відбитком екслібриса книгозбірні Павла Платоновича, а також шість альбомів літографій Н. Орди, які можна пов’язати із зібранням колекціонера. Крім того, близько 4 тис. гравюр із позначками, які засвідчують їхню належність до історико-мистецької збірки П. П. Потоцького, є частиною колекції графіки НМІУ.

Одним із найцінніших видань у музейній книгозбірні, що походять із бібліотеки Павла Платоновича, є авторський примірник відомої киевознавчої праці “*Описание Киева: вновь организованное и значительно умноженное издание с приложением рисунков и чертежей. Сочинение Николая Закревского*”⁹, томи 1 та 2 (Москва, 1868).

С. Білокінь зауважує, що це видання з коректурою самого автора та приміткою “власність царського генерал-майора Потоцького” було серед книг¹⁰, які під час нацистської окупації Києва експонувалися на виставці, в 1942 р. створеній із нагоди візиту до Києва рейхкомісара А. Розенберга¹¹.

Наявність авторських поміток, про які згадує означений дослідник, у примірнику “Опису Києва” із книгозбірні НМІУ дозволяє ідентифікувати його як книгу із бібліотеки П. П. Потоцького. Згідно з обліковими документами НМІУ, це раритетне видання надійшло до Київського історичного музею (попередника НМІУ) в 1948 р. Під час Другої світової війни означена книга М. В. Закревського зберігалася в Державній історичній бібліотеці м. Києва, куди потрапила після розформування в 1934 р. Музею України¹². Цілком імовірно, що цей примірник “Опису Києва” разом із іншими цінними виданнями київських бібліотек у 1943 р. вивезли до Німеччини¹³; після повернення в Україну його могли передати до Київського історичного музею.

За визначенням М. Варшавської та Л. Федорової, які дослідили означений авторський примірник “Опису Києва”, ця

5 Біляшівський Микола Федотович (1867–1926) – директор Київського художньо-промислового і наукового музею (1904–1924), під час Української революції 1917–1921 рр. – комісар із охорони пам’яток старовини та мистецтва Української Народної Республіки.

6 Білокінь С. Приватні колекції українці // Музей України. Збірка П. Потоцького. – Київ, 2006. – 476 с. // Сергій Білокінь (Київ): персональний сайт історика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.s-bilokin.name/Personalia/Potocky/Biography/PrivateCollections.html> (дата звернення: 17.03.2020).

7 Білокінь С. Музей України (Збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали. Видання 3. – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник; Інститут історії України НАНУ, 2006. – 476 с.

8 Білокінь С. Музей України (Збірка П. Потоцького)... – С. 110, 118.

9 Закревський Микола Васильович (1805–1871) – уродженець Києва, історик, фольклорист, лексикограф, дослідник історичної топографії Києва, автор книг “Очерк истории города Киева” (1836), “Летопись и описание города Киева” (1858) та “Описание Киева” (1868).

10 Білокінь С. Музей України (Збірка П. Потоцького)... – С. 121.

11 Список книг і плакатів з фондів робочої групи “Київ” до виставки для рейхсляйтера Розенберга // Бібліотеки Києва під час нацистської окупації (1941–1943): дослідження, анотації, покажчик, публікації документів / Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України [та ін.]; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. – Київ: НБУ ім. В. І. Вернадського, 2004. – С. 669.

12 Про книги з бібліотеки П. П. Потоцького в Національній історичній бібліотеці України та Державній бібліотеці БРСР (Республіка Білорусь) див.: Смірнова С. М. Видання з книгозбірні П. П. Потоцького у фонді Національної історичної бібліотеки України: пошук та ідентифікація // Тези Міжнародної наукової конференції “Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху” (Київ, 8–10 жовтня 2019 р.) // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/767> (дата звернення: 26.03.2020); Романова Н. И. Книжное собрание П. П. Потоцкого в контексте исторических реалий // Книга и мировая цивилизация. Материалы XI Международной научной конференции по проблемам книговедения (Москва, 20–21 апреля 2004 г.): в 4-х томах / Сост. В. И. Васильев, М. А. Ермолаева, А. Ю. Самарин; Отв. ред. В. И. Васильев, Б. В. Ленский. Том 2. – Москва: Наука, 2004. – С. 331–335.

13 Білокінь С. Знищення музейної колекції // Сергій Білокінь (Київ): персональний сайт історика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.s-bilokin.name/Personalia/Potocky/Downfall/DestroyingOgCollection.html> (дата звернення: 26.03.2020).

книга є конволютом із двох томів у одній обкладинці, з аркушами різного розміру. На титульній сторінці є напис, виконаний чорнилом: “Издание третье, вновь переделанное, исправленное и против второго издания значительно умноженное с атласом рисунков и чертежей”. На звороті цього самого аркуша чорнилом написано “Собственный экземпляр сочинителя, вновь переделанный, исправленный и дополненный”. До книги вклеєно дві оригінальні світліни М. В. Закревського. На одній із них, датованій 1867 р., зображено автора з “Описом Києва” в руках. Передмова до видання датована 1869 р. Цей авторський примірник містить чимало рукописних правок у самому тексті та розлогіх доповнень, зроблених на берегах сторінок та вклеєних аркушах¹⁴.

Як уже зазначалось, у бібліотеці П. П. Потоцького зберігалися видання творів відомого російського поета О. П. Сумарокова¹⁵.

У книгозбірні НМІУ є три книги авторства представників родини Сумарокових. Ці видання можна пов'язувати із зібранням П. П. Потоцького з певним застереженням, адже відбитки екслібриса його бібліотеки на них відсутні.

Першим із цих видань є *“Полное собрание всех сочинений в стихах и прозе Александра Петровича Сумарокова. Собраны и изданы в удовольствие любителей российской учености Николаем Новиковым, членом Вольного Российского собрания при Императорском Московском университете. Издание 2-е. Часть 7”* (Москва, 1787.).

Це – сьомий том посмертного видання творів відомого російського поета і драматурга О. П. Сумарокова, до якого ввійшли його притчі (байки) та “сатира”. На титульній сторінці внизу наявний відбиток штемпеля гербового екслібриса А. А. Закревського¹⁶, створеного не раніше 1830 р., вже після одержання Арсенієм Андрійовичем графського титулу та гербу¹⁷. По смерті А. А. Закревського його книжкове зібрання продали, тож ця праця О. В. Сумарокова могла потрапити до П. П. Потоцького.

Також у бібліотеці НМІУ зберігаються дві праці племінника О. П. Сумарокова – П. І. Сумарокова¹⁸: *“Черты Екатерины Великой”* (Санкт-Петербург, 1819)¹⁹ та *“Обозрение царствования и свойств Екатерины Великой: в 3 частях”* (Санкт-Петербург, 1832).

Крім того, у книгозбірні НМІУ є дві досить рідкісні книги, позначені відбитком штампа бібліотеки П. П. Потоцького. Перша – це праця Д. М. Бантиш-Каменського²⁰ *“История Малой России со времен присоединения оной к Российскому государству при царе Алексее Михайловиче с кратким обозрением первоначального состояния сего края: в 3 частях. Часть 2”* (Москва, 1830).

Ця книга є другим виданням²¹ першого у вітчизняній бібліографії дослідження з української ранньомодерної історії. Означена праця супроводжується гравіюваними ілюстраціями: портретами відомих діячів української історії, зображеннями історичних пам'яток, схемами та картами тощо.

Другим виданням із відбитком штампа бібліотеки П. П. Потоцького є книга *“Description de l'Ukraine, depuis les confins de la Moscovie jusqu'aux limites de la Transylvanie, par le chevalier de Beauplan. Nouvelle édition, publiée par le prince Augustin Galitzin”* (Paris, 1861).

Це паризьке видання 1861 р. українознавчої праці Гійома Левассера де Боплана (1600–1673) “Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до кордонів Трансильванії разом із їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн”.

С. Білокінь стверджує, що в залах Музею України експонувалося понад 100 літографованих краєвидів Києва, Київщини, Поділля, Волині та Галичини, створених Н. Ордою²², а альбом “Napoleon Orda. Album widoków gubernii Grodzieńskiej, Wileńskiej, Mińskiej, Kowieńskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Kijowskiej, Witebskiej, Mogilewskiej. Warszawa 1876 in folio” був зазначений у переліку видань бібліотеки П. П. Потоцького із його позначкою “Оч.[ень] ред.[кая] цен.[ная] [книга]”. Дослідник також припускає, що Павло Платонович придбав це ілюстроване видання в ленинградського букініста Ф. Шилова, з яким листувався після переїзду до Києва, замовляючи раритетні видання, що стосувались України. У звіті про роботу Музею України за 1928–1929 рр. П. П. Потоцький згадав про виявлення повного комплекту альбому Н. Орди

14 *Варшавська М., Федорова Л.* До готової колоди добре вогонь підкладати // Київська старовина. – 1997. – № 5. – С. 41–70.

15 Сумароков Олександр Петрович (1717–1777) – видатний російський поет і драматург.

16 Закревський Арсеній Андрійович (1786–1865) – учасник франко-російської війни 1812 р., генерал-губернатор Фінляндії (1823), міністр внутрішніх справ (1828), військовий губернатор Москви (1848–1859); див.: Книжные знаки библиотек участников Отечественной войны 1812 года. Из коллекции Центральной универсальной научной библиотеки имени Н. А. Некрасова: каталог-альбом / Государственное бюджетное учреждение культуры города Москвы “Центральная универсальная научная библиотека имени Н. А. Некрасова”; сост. А. Ю. Шавырина, С. В. Миронова, Е. В. Коршунова. – Москва, 2011. – С. 34–36; Герб графов Закревских [Электронный ресурс] Геральдика.ру: сетевое издание. – Режим доступа: <https://gerbovnik.ru/arms/4237.html> (дата обращения: 17.12.2020).

17 Екслібрис має вигляд овалу, в якому поверх двох складених навхрест квадратних орденських зірок зображено центральний шиток герба А. А. Закревського: рука, що виринає із хмар, натягує лук зі стрілою. Цей герб вміщено на двох схрещених шпагах. Однею з них, напевно, є Золота шпага “За хоробрість”, якою А. А. Закревського нагородили в 1809 р. Щит увінчує шолом із коронованим нашоломником: дві схрещені стріли. На шпагах на стрічках підвішені 10 орденських хрестів та дві медалі, що символізують нагороди А. А. Закревського: російські ордени Св. Андрія Первозванного, Св. Володимира, Св. Олександра Невського, Св. Анни, Св. Георгія, Білого Орла. Зображення шпаг та нагород є ознаками російських гербів XIX ст., наданих за воєнні заслуги.

18 Сумароков Павло Іванович (1767–1846) – російський літератор, дослідник Криму.

19 З дарчим написом автора сину – С. П. Сумарокову.

20 Бантиш-Каменський Дмитро Миколайович (1788–1850) – уродженець України, історик та археограф.

21 Перше видання вийшло друком у 1822 р.

22 Орда Наполеон (1807–1883) народився у Білорусі. В 1870-х рр. виконав понад 1100 акварельних малюнків архітектурних пам'яток України, Білорусі та Польщі. Із 260 з них А. Місерович (Alojzy Misierowicz) створив гравюри, видані літографським способом у восьми серіях. До 1–4 та 6 серій увійшли краєвиди міст України.

із краєвидами місцевостей України, Галичини, Польщі, Білорусі та Литви²³.

Нині у бібліотеці НМІУ є шість альбомів літографій, виконаних за малюнками Н. Орди, які з певністю можна пов'язати із зібранням Павла Платоновича.

У книгозбірні НМІУ також зберігається низка видань зі штампом бібліотеки П. П. Потоцького. Серед них варто відзначити букіністичні раритети:

“Отечественные достопамятности или изображение русских исторических памятников и необыкновенных произведений природы, наук и художеств, находящихся в России: в 4-х частях. Часть 2” (Москва, 1823). Збірник офортів, створених О. Фроловим²⁴ за рисунками П. Свіньїна²⁵, із краєвидами відомих місцевостей, зокрема Одеси та Дніпровських порогів;

“Памятник искусств и вспомогательных знаний: в 18 тетрадах. Тетрадь II. Изящные искусства” (Санкт-Петербург, 1842). Ілюстрований літературний альманах;

“Русские достопамятности, издаваемые обществом истории и древностей российских. Часть 2” (Москва, 1843). Збірник текстів давньоруських літературних пам'яток, зокрема “Руської правди”;

“Исторические сочинения о Малороссии и Малороссиянах Г. Ф. Миллера²⁶, бывшего историографа российского, писанья на русском и немецком языках и хранящихся в Московском Главном Архиве Министерства иностранных дел” (Москва, 1846). Публікація текстів праць із історії України, зокрема запорозького козацтва, написаних істориком XVIII ст. Г. Міллера;

“Исследования начала народов славянских. Рассуждение, читанное в торжественном заседании Варшавского Общества любителей наук, 24 января, 1824 года действительным членом его, Лаврентием Суворецким²⁷. Перевод с польского Ю. Белявского” (Москва, 1846). Дослідження з історії ранніх слов'ян Л. Суворецького – відомого польського науковця першої половини XIX ст.;

“Никитин П.²⁸ История города Смоленска. 1847” (Москва, 1848). Компілятивне дослідження історії міста з часу його заснування у IX ст., містить значний фактологічний матеріал;

“Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России, из частей коей оно наместничество составлено, сочиненное действительным статским советником и кавалером Афанасием Шафонским²⁹. В Чернигове, 1786 года. Издал М. Судиенко, председатель Временной Комиссии, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе” (Киев, 1851)³⁰. Дослідження з історії України загалом та Чернігівщини зокрема з раннього середньовіччя і до 1780-х рр.; довідкове видання з географії, топографії, адміністративного поділу, економіки, флори та фауни, етнографії Чернігівщини останньої чверті XVIII ст.

Також відбитком штампа бібліотеки П. П. Потоцького позначені такі видання із книгозбірні НМІУ:

“Вейнберг Л. Б.³¹ Очерк замечательнейших древностей Воронежской губернии” (Воронеж, 1891);

“Городские поселения в Российской империи. Т. 1” (Санкт-Петербург, 1860);

“Грот К.³² Из истории Угрии и славянства в XII в. (1141–1173)” (Варшава, 1889);

“Ежегодник Естественного-исторического музея Полтавского губернского земства. 1912. № 1”;

“Иванин М. И.³³ О военном искусстве и завоеваниях монголо-татар и средне-азиатских народов при Чингиз-Хане и Тамерлане” (Санкт-Петербург, 1875);

“Иванов В. В. Харьковский сборник. Литературно-научное приложение к “Харьковскому календарю” на 1895 г. / Харьковский губернский статистический комитет. Выпуск 9” (Харьков, 1895)³⁴;

“Иконников В. С.³⁵ Максим Грек и его время³⁶” (Киев, 1915);

“Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии, с присовокуплением и других сведений, к ней относящихся. Составил генерал-майор Мих. Осип. Без-Корнилович” (Санкт-Петербург, 1855)³⁷;

“Каталог Екатеринославского областного музея имени А. Н. Поля” (Екатеринослав, 1910);

23 Білокін С. Музей України (Збірка П. Потоцького)... – С. 93, 121, 137, 138.

24 Фролов Олександр Олександрович (1784 – після 1830) – гравер, портретист.

25 Свіньїн Павло Петрович (1788–1839) – письменник, журналіст, художник, колекціонер рукописів та книг; див.: Лот 15 [Електронний ресурс]. Литфонд. Аукционний дом. – Режим доступу: <https://www.litfund.ru/auction/155/15> (дата звернення: 26.03.2020).

26 Міллер Герард-Фредерік (1705–1783) – історик, географ, етнограф та археограф, академік Петербурзької академії наук, почесний член Королівського наукового товариства в Лондоні, кореспондент Паризької академії наук.

27 Суворецький Леонтій (1769–1827) – польський письменник, дослідник історії ранніх слов'ян.

28 Нікітін Павло Єлісеєвич – житель м. Смоленська, краєзнавець.

29 Шафонський Опанас Філімонович (1740–1811) – уродженець України, економіст, етнограф, лікар.

30 З автографом П. П. Потоцького.

31 Вейнберг Леонід Борисович (1849–1901) – археограф, краєзнавець.

32 Грот Костянтин Якович (1853–1934) – філолог-славист, архівіст, професор Варшавського університету, член-кореспондент Російської академії наук.

33 Іванін Михайло Ігнатович (1801–1874) – генерал-лейтенант, член Російського географічного товариства.

34 Збірник статей із історії та етнографії Харківщини та Слобожанщини.

35 Іконников Володимир Степанович (1841–1923) – історик, декан історико-філологічного факультету Київського університету Св. Володимира.

36 Дослідження біографії Максима Грека (1475–1555) – грецького православного ченця, перекладав із грецької на церковнослов'янську релігійні тексти.

37 З екслібрисом А. М. Троїцького.

- “Каталог коллекции древностей А. Н. Поля в Екатеринославе³⁸ / Составила К. Мельник³⁹. Выпуск 1” (Киев, 1893);
- “Магазин землевладения и путешествия. Географический сборник, издаваемый Николаем Фроловым⁴⁰. Том 1 [Отд. 1: Физические и исторические материалы земледения; Отд. 2. Географические известия]” (Москва, 1854⁴¹);
- “Маркевич Н. Реки Полтавской губернии // Записки Русского географического общества. Том XI” (Санкт-Петербург, 1856);
- “Милорадович Г. А.⁴² Любеч, Черниговской губернии Городницкого уезда (местечко – бывший древний город IX века)” (Киев, 1883);
- “Милорадович Г. А. Родословная книга Черниговского дворянства. Т. 1. Ч. 1 и 2” (Санкт-Петербург, 1901);
- “Нидерле Л.⁴³ Человечество в доисторические времена⁴⁴. С чешского перевел Ф. Волков⁴⁵, под ред. Д. Анучина” (Санкт-Петербург, 1898);
- “Русские достопамятности. Издание А. Мартынова⁴⁶: в 4-х томах. Т. 2” (Москва, 1877)⁴⁷;
- “Снегирев И. М.⁴⁸ Русская старина в памятниках церковного и гражданского зодчества: в 6-ти годах. Составлена членом-корреспондентом Императорского археологического общества и соревнователем Императорского общества истории и древностей российских А. Мартыновым. Текст И. М. Снегирева (сочинителя книги памятников московской древности). Издание 2-е, с переменами и дополнениями, удостоенное Императорской академии наук Демидовской премии. Год 5” (Москва, 1857)⁴⁹;
- “Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования: в 7-ми т. / Собрал П. П. Чубинский. Том 3. Народный дневник. Издано под наблюдением Н. И. Костомарова” (Санкт-Петербург, 1872)⁵⁰;

“Филарет [Гумилевский Д. Г.]. Историко-статистическое описание Харьковской епархии” (Харьков, 1857).

Асортимент видань із книгозбірні П. П. Потоцького, наявних у бібліотеці НМІУ, дозволяє реконструювати коло наукових інтересів Павла Платоновича. До них належали археологія, мистецтвознавство, архітектура, етнологія (зокрема українська), історія та географія українських регіонів (Полтавщина, Харківщина, Чернігівщина), українські музейні зібрання (музеї в Катеринославі та Полтаві), військова історія, історія регіонів Росії та інших країн (Угорщина). До того ж, П. П. Потоцький збирав букіністичні раритети, наприклад, книги з автографами П. І. Сумарокова та М. Закревського. Видання, які розглядалися в цій статті, є лише невеликою частиною багатотомної бібліотеки Павла Платоновича (бл. 17 тис.). Проте навіть цей невеличкий фрагмент означеного зібрання свідчить про його високу наукову, історичну та букіністичну вартість.

У книгозбірні НМІУ наявні видання з наклеєним друкованим екслібрисом В. О. Щавинського⁵¹ – уродженця України, збирача творів західноєвропейського живопису, який 18.11.1918 р. заповів власні мистецьку колекцію та бібліотеку Київському національному українському музею (попереднику НМІУ). В 1923 р. Василь Олександрович подарував своє зібрання Всеукраїнській академії наук (ВУАН). Після трагічної загибелі колекціонера його вдова в 1925 р. передала бібліотеку чоловіка до Музею мистецтв ВУАН (нині – Національний музей мистецтв імені Б. та В. Ханенків): твори української літератури, журнали, альбоми, каталоги тощо. Частина цього книжкового зібрання, перш ніж надійти до Музею мистецтв ВУАН, певний час перебувала у книгозбірні Кабінету українського мистецтва ВУАН⁵². Нині книги з бібліотеки

38 Катеринославський обласний музей імені О. Поля заснований у м. Катеринославі (нині – Дніпро) в 1902 р. Тут, зокрема, зберігалися матеріали виставки, організованої з нагоди проведення XIII археологічного з'їзду.

39 Мельник Катерина Миколаївна (1859–1942) – археологиня, історикиня, дружина В. Б. Антоновича.

40 Фролов Микола Григорович (1812–1855) – історик, власник маєтку Рубанка Конотопського пов. Чернігівської губ., видавець часопису “Магазин землевладения и путешествия”.

41 З дарчим написом кадету В. Буніну.

42 Милорадович Григорій Олександрович (1839–1905) – граф, генерал-лейтенант, історик, власник маєтку Любеч на Чернігівщині.

43 Нідерле Любор (1865–1944) – чеський археолог, історик-славіст та антрополог, професор Карлового університету, член Чеської академії наук та мистецтва.

44 Нарис європейської археології від палеоліту до середньовіччя включно.

45 Вовк Федір Кіндратович (1847–1918) – українець за походженням, відомий антрополог, етнограф, археолог, археограф, музеєзнавець, видавець та літературознавець.

46 Мартинов Олексій Олександрович (1818–1903) – архітектор, почесний член Московського архітектурного товариства, працівник Московського архіву МЗС, бібліотека якого зберігала цінні документи та рукописи; див.: Русские достопамятности. Издание А. Мартынова: в 4-х томах. 1877–1883 Москва: Типография М. Н. Лаврова и К [Электронный ресурс]. Rarus's gallery: сайт. – Режим доступа: <http://www.rarus.ru/moscow-old-time/1928-martynov-memorables.html> (дата обращения: 26.03.2020).

47 Ілюстрований збірник статей про архітектурні пам'ятки Москви та її околиць.

48 Снегирьов Іван Михайлович (1793–1868) – історик, етнограф, дослідник московських храмів.

49 Збірник статей про архітектурні пам'ятки Москви та Підмосков'я.

50 Науковий збірник етнографічних та фольклорних матеріалів українських етнічних територій, зібраних у 1869–1870 рр. експедицією Російського географічного товариства під керівництвом вченого-етнографа П. Чубинського.

51 Автором цього екслібрису є відомий живописець, ілюстратор та театральний художник Михайло Миколайович Яковлев (1880–1942); див.: Книжний знак колекціонера картин В. А. Щавинського. 1910. Цинкографія художника М. Яковлева / Лот № 34. Підборка из 17 русских книжных знаков 1-й пол. XX в. [Электронный ресурс]. Три Века. Аукционный дом. – Режим доступа: <http://www.triveka-auction.com/catalog/auction-63/34> (дата обращения: 27.03.2020).

52 Борис Т. Коллекция В. А. Щавинского в истории музейного дела Украины // Вопросы музеологии. – 2015. – Выпуск 1 (11). – С. 49–54.

В. О. Щавинського зберігаються, крім НМІУ, й у Національному музеї мистецтв імені Б. та В. Ханенків⁵³ та у фонді № 62 Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ). У НБУВ також є документи В. О. Щавинського: заява до ВУАН про передачу його зібрання (1923), лист М. Ф. Біляшівського до В. О. Щавинського про нові придбання для Київського художньо-промислового і наукового музею (1914) та лист В. О. Щавинському від Генерального секретаря народної освіти І. Стеценка та голови відділу охорони пам'яток старовини і мистецтва УЦР М. Ф. Біляшівського із проханням скласти список творів українського мистецтва, що зберігаються в музеях та церквах Петрограду (02.10.1917)⁵⁴. В. О. Щавинський також листувався із Хв. Вовком⁵⁵. Останній очолював у жовтні–листопаді 1917 р. в Петрограді Комісію з повернення українських пам'яток на батьківщину, до якої ввійшли В. О. Щавинський, П. П. Потоцький та археолог М. О. Макаренко. Одним із завдань комісії була реєстрація українських пам'яток із приватних зібрань. Зрештою всі члени Комісії перевезли до України власні наукові й мистецькі колекції та бібліотеки⁵⁶.

Наводимо перелік друкованих видань із книгозбірні НМІУ, які походять із бібліотеки В. О. Щавинського з його екслібрисом⁵⁷:

“Начертание художеств или правила в живописи, скульптуре, гравировании и архитектуре. С присовокуплением разных отрывков, касательно до художеств выбранных из лучших сочинителей / [Сост.] А. Писаревым, членом обществ: Императорского Московского истории и древностей русских; Санкт-Петербургского вольного любителей наук, словесности и художеств; и Санкт-Петербургского⁵⁸ филантропического” (Санкт-Петербург, 1808). Букіністичний раритет;

“Кутлер Ф.⁵⁹ Руководство к истории живописи со времен Константина Великого” (Москва, 1872)⁶⁰;

“Мир искусства. Художественный иллюстрированный журнал⁶¹. Том 4. № 13–24” (Санкт-Петербург, 1900);

“Тен И.⁶² Философия искусства и об идеале в искусстве. Пять курсов лекций, читанных в школе изящных искусств в Париже. Перевод А. Н. Чудинова” (Санкт-Петербург, 1904)⁶³;

“Эрнст С.⁶⁴ К. А. Сомов” (Петроград, 1918)⁶⁵;

“Эрнст С. Н. К. Рерих” (Петроград, 1918)⁶⁶;

“Woermann K.⁶⁷ Katalog der Königlich Gemäldegalerie zu Dresden” (Dresden, 1887)⁶⁸.

На виданні **“150 лет Никольско-Бахметевского хрустального завода князя А. Д. Оболенского. Описание истории завода и краткий очерк о развитии стекольного дела в России”** (Санкт-Петербург, 1914)⁶⁹ міститься датований 1917 р. дарчий напис В. О. Щавинському від С. М. Смірнова⁷⁰.

53 Наукова бібліотека музею [Електронний ресурс]. Музей Ханенків: сайт. – Режим доступу: <https://khanenkomuseum.kiev.ua/uk/pro-musej/doslidzhennya/naukova-biblioteka-ta-naukovyi-arhiv> (дата звернення: 27.03.2020).

54 НБУВ. Щавинський Василь Олександрович. Фонд № 68 [Електронний ресурс]. Імідж-каталоги НБУВ. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/CATALOGI/0068/P1.html> (дата звернення: 27.03.2020).

55 Лист від В. Щавинського (1903) міститься серед документів Хв. Вовка, які зберігаються в науковому архіві Інституту археології НАН України; див.: Франко А. Д., Франко О. О. Аналіз документів і матеріалів особистого наукового архіву Федора Кіндратовича Вовка // Вісник Інституту археології / Львівський національний університет імені Івана Франка. – 2011. – Випуск 6. – С. 121.

56 Білокінь С. Музей України (Збірка П. Потоцького)... – С. 34, 35, 39.

57 На екслібрисі зображено шляхетський герб роду Щавинських “Правда” або “Lew z Muru” (пол.), під яким на розгорненій стрічці розміщено напис “Изъ книгъ / В. А. Щавинскаго”; див.: Правдич (герб) [Електронний ресурс] Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D1%87_\(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D1%87_(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1)) (дата звернення: 17.12.2020); Герб Щавинских (ПРАВДИЦ) [Электронный ресурс] Геральдика.ру: сетевое издание. – Режим доступа: <https://gerbovnik.ru/arms/6123.html> (дата обращения: 17.12.2020).

58 Компілятивний твір письменника та теоретика російського класицизму: переклад праць зарубіжних, здебільшого французьких, авторів про живопис, скульптуру, різьблення та архітектуру; відомості про видатних художників та огляд фахової літератури іноземними мовами.

59 Кутлер Франц-Теодор (1808–1858) – поет, мистецтвознавець-теоретик, професор Берлінської академії мистецтв.

60 Дослідження європейських мистецьких стилів та шкіл від ранньохристиянського мистецтва до XIX ст. включно.

61 Щомісячний ілюстрований часопис, який видавала творча спілка “Світ мистецтва” (“Мир искусства”), його редактором-видавцем був С. П. Дягілев. Кожен том складався з шести випусків часопису за півріччя. До 4 тому ввійшли репродукції творів художників XVI–XIX ст., огляди художніх виставок тощо.

62 Тен Іпполит (1828–1893) – класик світової мистецтвознавчої думки.

63 Теоретичне дослідження про мистецтво Давньої Греції, Італії та Нідерландів у середні віки та добу Відродження, створене на основі лекційних курсів, у 1864–1869 рр. прочитаних у паризькій Школі витончених мистецтв.

64 Ернст Сергій Ростиславович (1894–1980) – мистецтвознавець.

65 Видання про творчість члена об’єднання “Світ мистецтва” (“Мир искусства”), художника та графіка Костянтина Андрійовича Сомова (1869–1939).

66 Видання про творчість Миколи Костянтиновича Реріха (1874–1947) – видатного живописця, філософа та археолога.

67 Вьорман Карл (1844–1933) – німецький мистецтвознавець, директор Дрезденської картинної галереї.

68 Каталог Королівської картинної галереї Дрездена, генерального директорату королівської колекції мистецтва та науки.

69 Ювілейне видання, підготоване Комітетом виробників скляних виробів: каталог випущених заводом творів склоробного мистецтва, що зберігаються в музейних зібраннях та приватних колекціях.

70 Смірнов Сергій Миколайович (1877–1958) – інженер шляхів сполучення, архітектор мостів та християнських храмів; член правління Склопромислового акціонерного товариства, власник заводів із виробництва скляних виробів; мистецтвознавець, колекціонер, археолог, дійсний член Археологічного інституту (в якому навчався у 1909–1911 рр.) та член Археологічного товариства. Автор багатьох (якщо не всіх) текстів видання “150 лет Никольско-Бахметевского хрустального завода князя А. Д. Оболенского. Описание истории завода и краткий очерк о развитии стекольного дела в России” (1914), написаного з використанням архівних документів.

Нав'язний у книгозбірні НМІУ фрагмент бібліотеки В. О. Щавинського складається з мистецтвознавчих видань. Дарчий напис, виявлений на одній із книг, визначає коло творчих та особистісних зв'язків власника цього зібрання із представником петербурзької наукової еліти початку ХХ ст. – археологом та мистецтвознавцем С. М. Смірновим.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Бібліотеки Києва під час нацистської окупації (1941–1943): дослідження, анотації, покажчик, публікації документів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [та ін.]; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. – Київ: НБУ ім. В. І. Вернадського, 2004. – 814 с.
- Білокін С.* Музей України (Збірка П. Потоцького): Дослідження, матеріали. – Видання 3-тє. – Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник; Інститут історії України НАНУ, 2006. – 476 с.
- Білокін С. І.* Потоцький Павло Платонович // Енциклопедія історії України: в 10-томах. – Т. 8. – Київ: Наукова думка, 2011. – С. 454.
- Білокін С.* Приватні колекції українці // Музей України. Збірка П. Потоцького. – Київ, 2006. – 476 с. // Сергій Білокін (Київ): персональний сайт історика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.s-bilokin.name/Personalia/Potocky/Biography/PrivateCollections.html> (дата звернення: 17.03.2020).
- Білокін С.* Знищення музейної колекції // Сергій Білокін (Київ), Персональний сайт історика України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.s-bilokin.name/Personalia/Potocky/Downfall/DestroyingOgCollection.html> (дата звернення: 26.03.2020).
- Борис Т.* Коллекция В. А. Щавинского в истории музейного дела Украины // Вопросы музеологии. – 2015. – Выпуск 1 (11). – С. 49–54.
- Варшавська М., Федорова Л.* До готової колоди добре вогонь підкладати // Київська старовина. – 1997. – № 5. – С. 41–70.
- Герб графов Закревских [Електронний ресурс] Геральдика.ру: сетевое издание. – Режим доступу: <https://gerbovnik.ru/arms/4237.html> (дата обращения: 17.12.2020).
- Герб Щавинских (ПРАВДЗИЦ) [Електронний ресурс] Геральдика.ру: сетевое издание. – Режим доступу: <https://gerbovnik.ru/arms/6123.html> (дата обращения: 17.12.2020).
- Гетьман Д.* Василь Щавинський та його внесок у справу повернення українських культурних цінностей // Київська старовина. – 2006. – № 6. – С. 124–130.
- Книжные знаки библиотек участников Отечественной войны 1812 года. Из коллекции Центральной универсальной научной библиотеки имени Н. А. Некрасова: каталог-альбом / Государственное бюджетное учреждение культуры города Москвы “Центральная универсальная научная библиотека имени Н. А. Некрасова”; сост. А. Ю. Шавырина, С. В. Миронова, Е. В. Коршунова. – Москва, 2011. – С. 34–36.
- Книжный знак коллекционера картин В. А. Щавинского. 1910. Цинкография художника М. Яковлева / Лот № 34. Подборка из 17 русских книжных знаков 1-й пол. ХХ в. [Електронний ресурс] Три Века. Аукционный дом. – Режим доступу: <http://www.triveka-auction.com/catalog/auction-63/34> (дата обращения: 27.03.2020).
- Лот 15 [Електронний ресурс] Литфонд. Аукционный дом. – Режим доступу: <https://www.litfund.ru/auction/155/15> (дата обращения: 26.03.2020).
- Наукова бібліотека музею [Електронний ресурс] Музей Ханенків: сайт. – Режим доступу: <https://khanenkomuseum.kiev.ua/uk/pro-musey/doslidzhennya/naukova-biblioteka-ta-naukovu-i-arhiv> (дата звернення: 27.03.2020).
- НБУВ. Щавинський Василь Олександрович. Фонд № 68 [Електронний ресурс] Імідж-каталоги НБУВ: сайт. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/CATALOGI/0068/P1.html> (дата звернення: 27.03.2020).
- Попельницька О. О.* З досвіду побудови виставки “Книгозбірня Національного музею історії України: історія та колекції” // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. – Випуск 6 / Відп. ред. Б. К. Патриляк. – Київ, 2019. – С. 562–570 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.nmiu.org/index.php/nv/article/view/441/402> (дата звернення: 23.03.2021).
- Правдич (герб) [Електронний ресурс] Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D1%87_\(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D1%87_(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1)) (дата звернення: 17.12.2020).
- Раздубурдина Е. П.* К биографии последнего управляющего Павловском (1877–1958) // Константиновские чтения-2012: 120 лет со дня кончины Великого князя Константина Николаевича. 120 лет со дня рождения князя Олега Константиновича. Сборник материалов научной конференции (31 октября 2012 г.) / Государственный комплекс “Дворец конгрессов”; Муниципальное образование поселок Стрельна; [авт. предисл.: В. В. Чирков, С. В. Крюков]. – Санкт-Петербург: Специальная литература, 2012. – С. 118–142.
- Романова Н. И.* Книжное собрание П. П. Потоцкого в контексте исторических реалий // Книга и мировая цивилизация.

Під час роботи над цією книгою С. М. Смірнов міг консультуватися з В. О. Щавинським, який колекціонував вироби зі скла та був фаховим хіміком; див.: *Ичин К.* Предисловие // Смирнов С.. В плену у царевийц. – Белград: Логос, 2016. – С. 5–8; *Раздубурдина Е. П.* К биографии последнего управляющего Павловском (1877–1958) // Константиновские чтения-2012: 120 лет со дня кончины Великого князя Константина Николаевича. 120 лет со дня рождения князя Олега Константиновича. Сборник материалов научной конференции (31 октября 2012 г.) / Государственный комплекс “Дворец конгрессов”; Муниципальное образование поселок Стрельна; [авт. предисл.: В. В. Чирков, С. В. Крюков]. – Санкт-Петербург: Специальная литература, 2012. – С. 118–142.

- Материалы XI Международной научной конференции по проблемам книговедения (Москва, 20–21 апреля 2004 г.): в 4-х томах / [Сост. В. И. Васильев, М. А. Ермолаева, А. Ю. Самарин; Отв. ред. В. И. Васильев, Б. В. Ленский]. – Том 2. – Москва: Наука, 2004. – С. 331–335.
- Русские достопамятности. Издание А. Мартынова: в 4-х томах. 1877–1883. Москва: Типография М. Н. Лаврова и К [Электронный ресурс] Rarus's gallery: сайт. – Режим доступа: <http://www.raruss.ru/moscow-old-time/1928-martynov-memorablies.html> (дата обращения: 26.03.2020).
- Смирнов С. 2016. В плену у царубийц. – Белград: Логос. – 386 с.
- Смирнова С. М. Видання з книгозбірні П. П. Потоцького у фонді Національної історичної бібліотеки України: пошук та ідентифікація // Тези Міжнародної наукової конференції “Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху” (Київ, 8–10 жовтня 2019 р.) // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/767> (дата звернення: 26.03.2020).
- Франко А. Д., Франко О. О. Аналіз документів і матеріалів особистого наукового архіву Федора Кіндратовича Вовка // Вісник Інституту археології / Львівський національний університет імені Івана Франка. – 2011. – Випуск 6. – С. 106–123.

REFERENCES

- Biblioteka Kyieva pid chas natsystsoi okupatsii (1941–1943): doslidzhennia, anotatsii, pokazhchyk, publikatsii dokumenti. 2004. (Instytut ukrainskoi arkhografii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [ta in.]; redkol.: O. S. Onyshchenko (holova) [ta in.]). Kyiv: NBU im. V. I. Vernadskoho.
- Bilokin S. 2006. Muzei Ukrainy (Zbirka P. Pototskoho): Doslidzhennia, materialy. Vydannia 3-te. Kyiv: Natsionalnyi Kyievo-Pecherskyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk; Instytut istorii Ukrainy NANU. 467 s.
- Bilokin S. I. 2011. Pototskyi Pavlo Platonovych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (v 10-ty tomah), vol. 8. Kyiv: Naukova dumka, p. 454.
- Bilokin S. 2006. Pryvatni kolektsii ukrainiky. Muzei Ukrainy. Zbirka P. Pototskoho. Kyiv. 476 c. URL: <https://www.s-bilokin.name/Personalialia/Potocky/Biography/PrivateCollections.html> (data zvernennia: 17.03.2020).
- Bilokin S. Znyshchennia muzeinoi kolektsii. URL: <https://www.s-bilokin.name/Personalialia/Potocky/Downfall/DestroyingOgCollection.html> (data zvernennia: 26.03.2020).
- Boris T. Kolleksiia V. A. Shchavinskogo v istorii muzeinogo dela Ukrainy. *Voprosy muzeologii*. 2015. Vol. 1 (11), pp. 49–54.
- Varshavska M., Fedorova L. 1997. Do hotovoi kolody dobre vohon pidkladaty. *Kyivska starovyna*, no. 5, pp. 41–70.
- Gerb grafov Zakrevskikh. URL: <https://gerbovnik.ru/arms/4237.html> (data obrashcheniia: 17.12.2020).
- Gerb Schavinskikh (PRAVDZITS). URL: <https://gerbovnik.ru/arms/6123.html> (data obrascheniia: 17.12.2020).
- Hetman D. 2006. Vasyl Shchavynskyi ta ioho vnesok u spravu povnennia ukrainskykh kulturnykh tsinnosti. *Kyivska starovyna*, no. 6, pp. 124–130.
- Knizhnye znaki bibliotek uchastnikov Otechestvennoi voyny 1812 goda. Iz kolleksii Tsentralnoi universalnoi nauchnoi biblioteki imeni N. A. Nekrasova: katalog-albom. 2011. (Gosudarstvennoe biudzhethoe uchrezhdenie kultury goroda Moskvy Tsentralnaia universalnaia nauchnaia biblioteka imeni N. A. Nekrasova; sost. A. Iu. Shavyrina, S. V. Mironova, E. V. Korshunova). Moskva, pp. 34–36.
- Knizhnyi znak kolleksionera kartin V. A. Schavinskogo. 1910. Tsinkografiia khudozhnika M. Iakovleva / Lot № 34. Podborka iz 17 russkikh knizhnykh znakov 1-y pol. 20 v. URL: <http://www.triveka-auction.com/catalog/auction-63/34> (data obrascheniia: 27.03.2020).
- Lot 15. URL: <https://www.litfund.ru/auction/155/15> (data obrascheniia: 26.03.2020).
- Naukova biblioteka muzeiu. URL: <https://khanenkomuseum.kiev.ua/uk/pro-musey/doslidzhennya/naukova-biblioteka-ta-naukovyi-arhiv> (data zvernennia: 27.03.2020).
- NBUV. Shchavynskyi Vasyl Oleksandrovykh. Fond № 68. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/CATALOGI/0068/P1.html> (data zvernennia: 27.03.2020).
- Popelnytska O. O. 2019. Z dosvidu pobudovy vystavky Knyhozbirnia Natsionalnogo muzeiu istorii Ukrainy: istoriia ta kolektsii. *Naukovyi visnyk Natsionalnogo muzeiu istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats*. Vol. 6. Kyiv, pp. 342–349.
- Pravdych (herb). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D1%87_\(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D1%87_(%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B1)) (data zvernennia: 17.12.2020).
- Razdoburdina E. P. 2012. K biografii poslednego upravliaiushchego Pavlovskom (1877–1958). *Konstantinovskie chteniia-2012: 120 let so dnia konchiny Velikogo kniazia Konstantina Nikolaevicha. 120 let so dnia rozhdeniia kniazia Olega Konstantinovicha. Sbornik materialov nauchnoi konferentsii (31 oktiabria 2012 g.)* (Gosudarstvennyi kompleks Dvoretz kongressov; Munitsipalnoe obrazovanie poselok Strelna; [avt. predisl.: V. V. Chirkov, S. V. Kriukov]). Sankt-Peterburg: Spetsialnaia literatura, pp. 118–142.
- Romanova N. I. 2004. Knizhnoe sobranie P. P. Pototskogo v kontekste istoricheskikh realii. *Kniga i mirovaia tsivilizatsiia. Materialy II Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii po problemam knigovedeniia (Moskva, 20–21 apr. 2004 g.)* (v 4-kh tomah; Sost. V. I. Vasilev, M. A. Ermolaeva, A. Yu. Samarina; Otв. red. V. I. Vasilev, B. V. Lenskii). Vol. 2. Moskva: Nauka, pp. 331–335.
- Russkie dostopamiatnosti. Izdanie A. Martynova (v 4-kh tomah). 1877–1883. Moskva: Tipohrafia M. N. Lavrova i K. URL: <http://www.raruss.ru/moscow-old-time/1928-martynov-memorablies.html> (data obrascheniia: 26.03.2020).
- Smirnov S. 2016. V plenu u tsareubiits. Belgrad: Logos.
- Smirnova S. M. Vydannia z knyhozbirni P. P. Pototskoho u fondu Natsionalnoi istorychnoi biblioteki Ukrainy: poshuk ta identyfikatsiia. *Tezy Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii Biblioteka Nauka. Komunikatsiia: aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu (Kyiv, 8–10 zhovtnia 2019 r.)*. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/767> (data zvernennia: 26.03.2020).

Franko A. D., Franko O. O. 2011. Analiz dokumentiv i materialiv osobystoho naukovoho arkhivu Fedora Kindratovycha Vovka. *Visnyk Instytutu arkeolohii / Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka*. Vol. 6, pp. 106–123.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. П. П. Потоцький.

Рис. 2. П. П. Потоцький. Київ. 1928 р

Рис. 3,4. Експозиційні зали Музею України. Світлини з часопису “Всесвіт” (№ 35, 1928 р.).

Рис. 5. Екслібрис П. П. Потоцького. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 6, 7. Світлини М. В. Закревського у авторському примірнику “Опису Києва” (1868). Книгозбірня НМІУ.

Рис. 8. Рукописні помітки та малюнок М. В. Закревського у авторському примірнику “Опису Києва” (1868). Книгозбірня НМІУ.

Рис. 9, 9a. Титульна сторінка збірки поезій О. П. Сумарокова (1787) з екслібрисом А. А. Закревського. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 10. Титульна сторінка праці П. І. Сумарокова (1819). Книгозбірня НМІУ.

Рис. 11, 11a, 11б. Сторінки праці Д. М. Бантиша-Каменського “Історія Малої Росії” (1830). Книгозбірня НМІУ.

Рис. 12, 12a. Сторінки видання праці Гійома Левассера де Боплана “Опис України” (1861). Книгозбірня НМІУ.

Рис. 13. Орда Н. [Автопортрет]. Літографія. 1870-ті рр. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 13a. Орда Н. Біла Церква. Літографія. 1870-ті рр. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 13б. Орда Н. Язловець. Літографія. 1870-ті рр. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 13в. Орда Н. Летичів. Літографія. 1870-ті рр. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 14. В. О. Щавинський.

Рис. 15. Яковлев М. М. Екслібрис В. О. Щавинського. 1910 р. Цинкографія. Книгозбірня НМІУ.

Рис. 16. Дарчий напис В. О. Щавинському від С. М. Смірнова. 17.05.1917 р. Книгозбірня НМІУ.

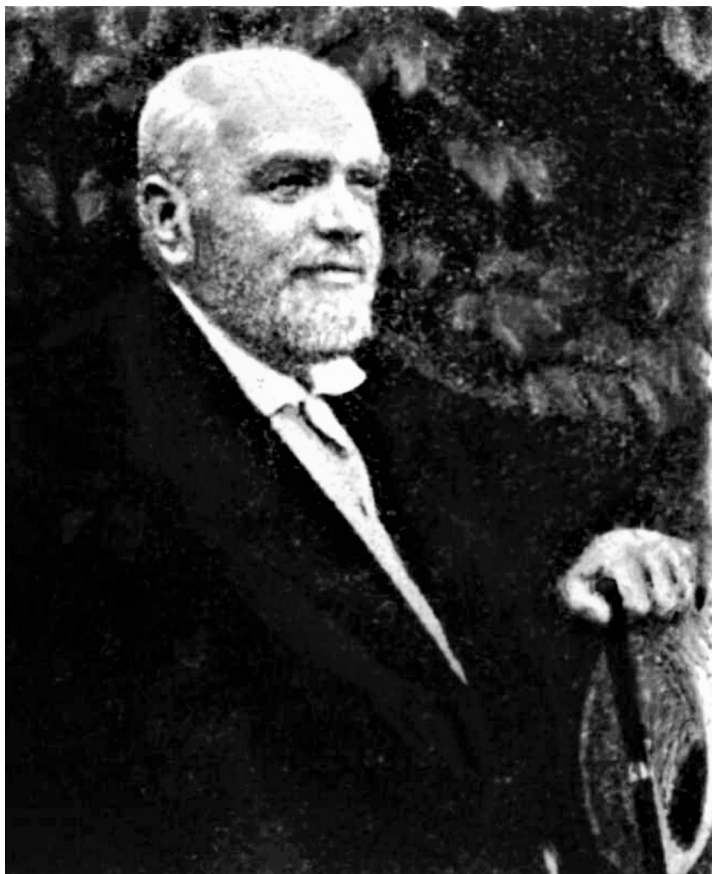
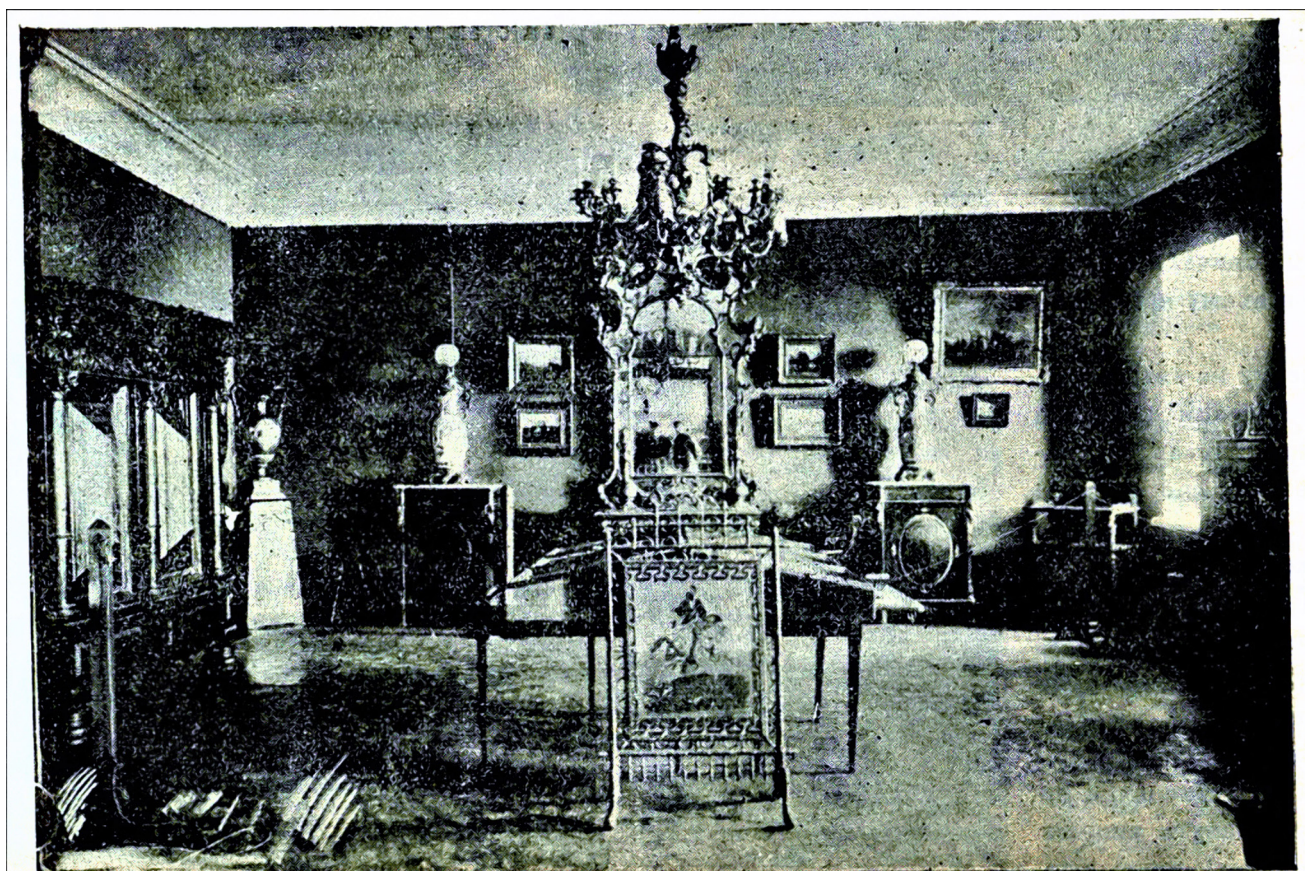
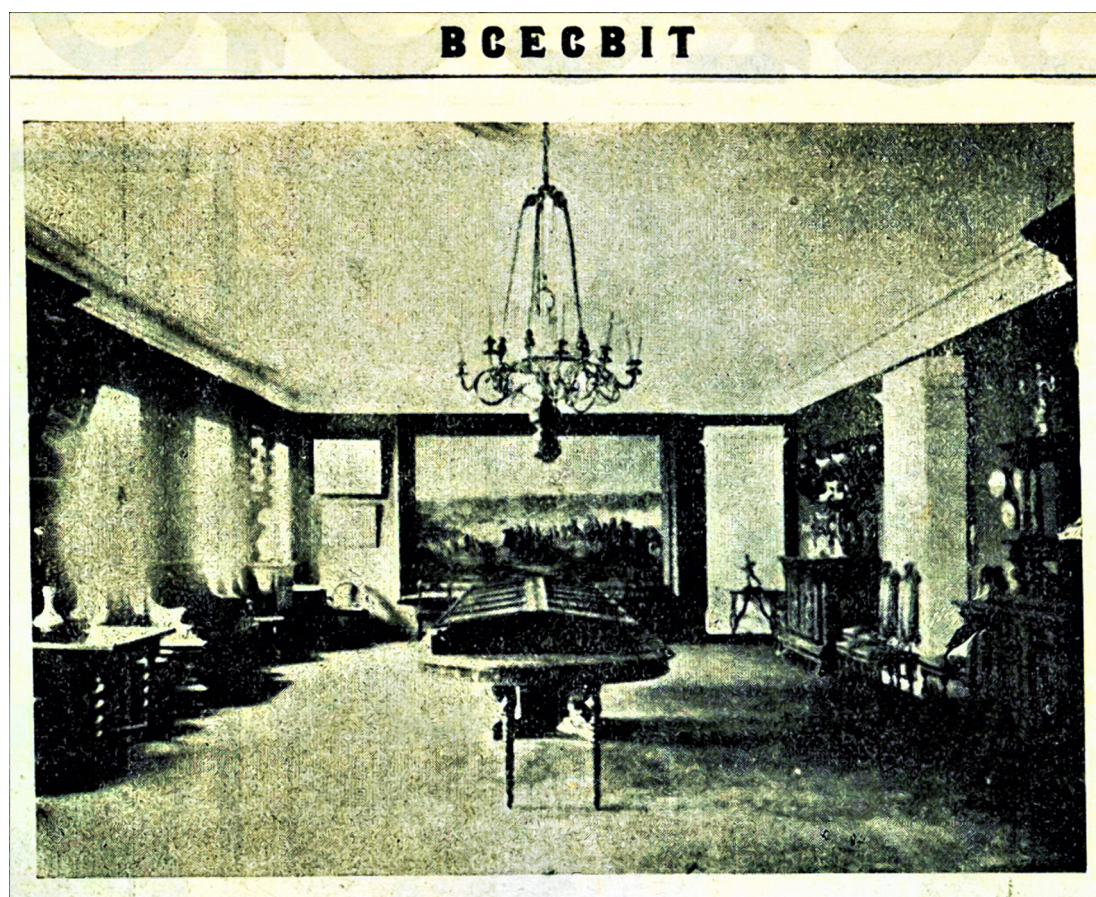

Рис. 1, 2

Заля музею, де виставлено старі меблі, вітрини з рідкими українськими експонатами

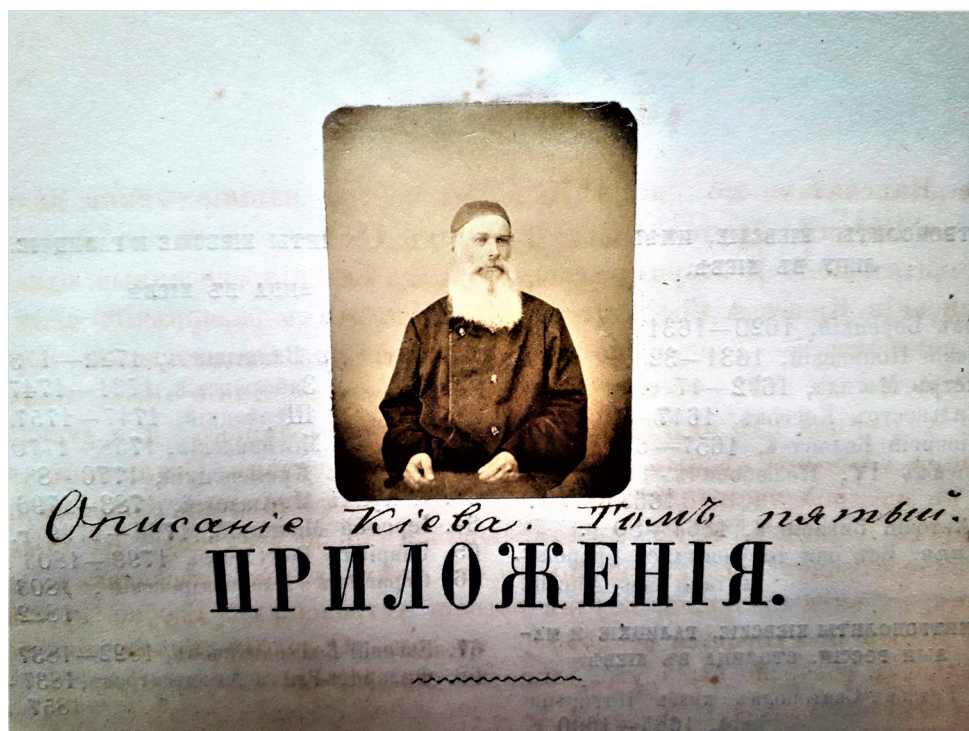
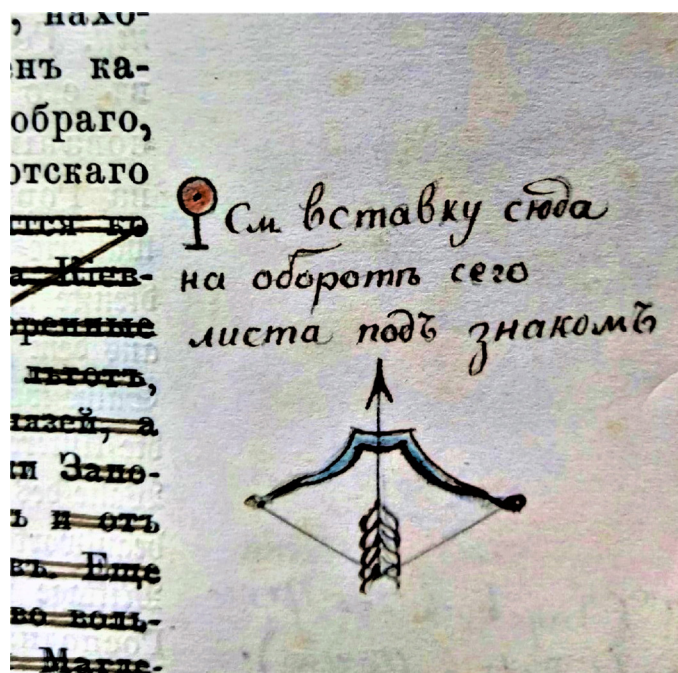

Рис. 5, 6, 7, 8

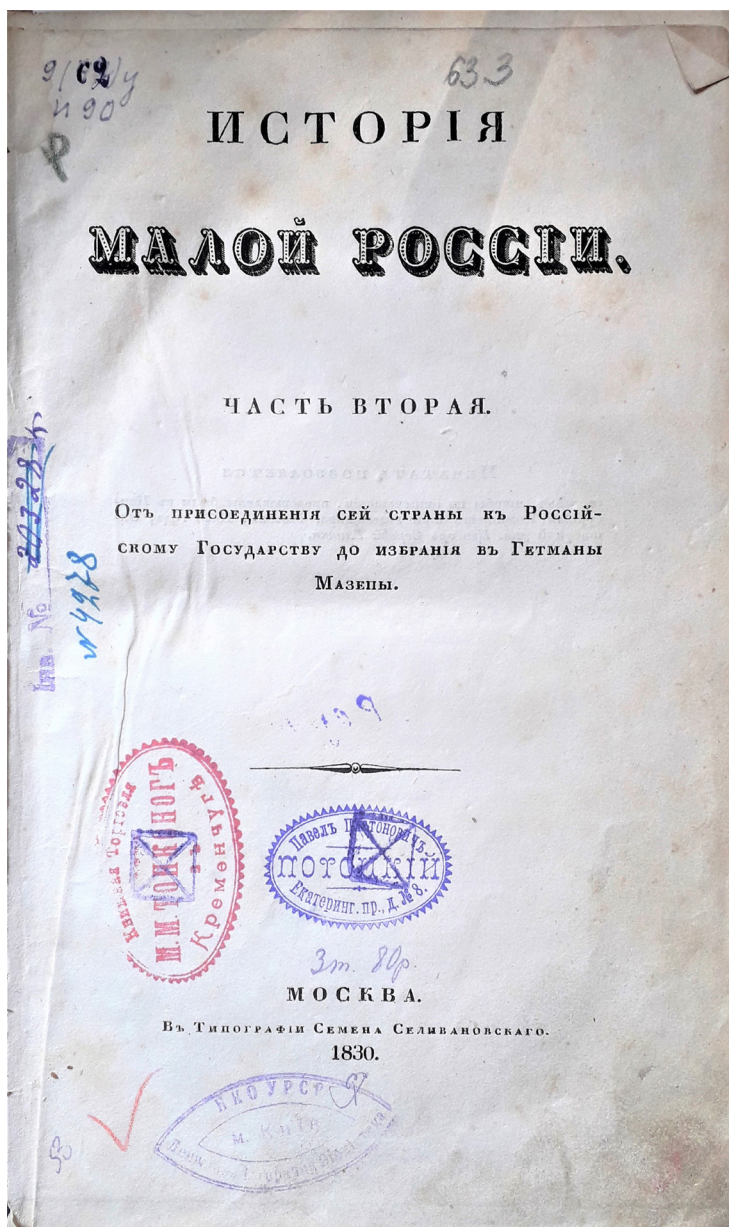
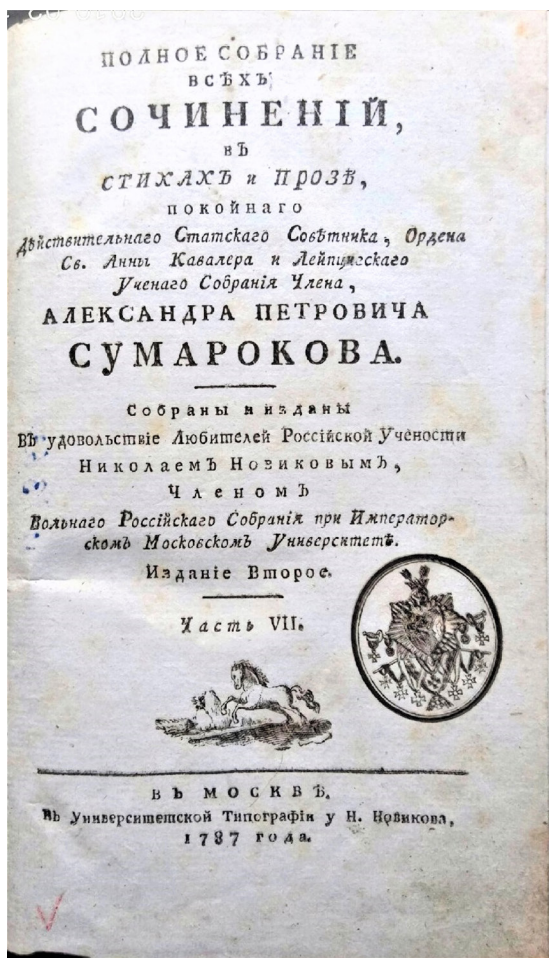

Рис. 9, 9а, 10, 11

Рис. 11а, 11б

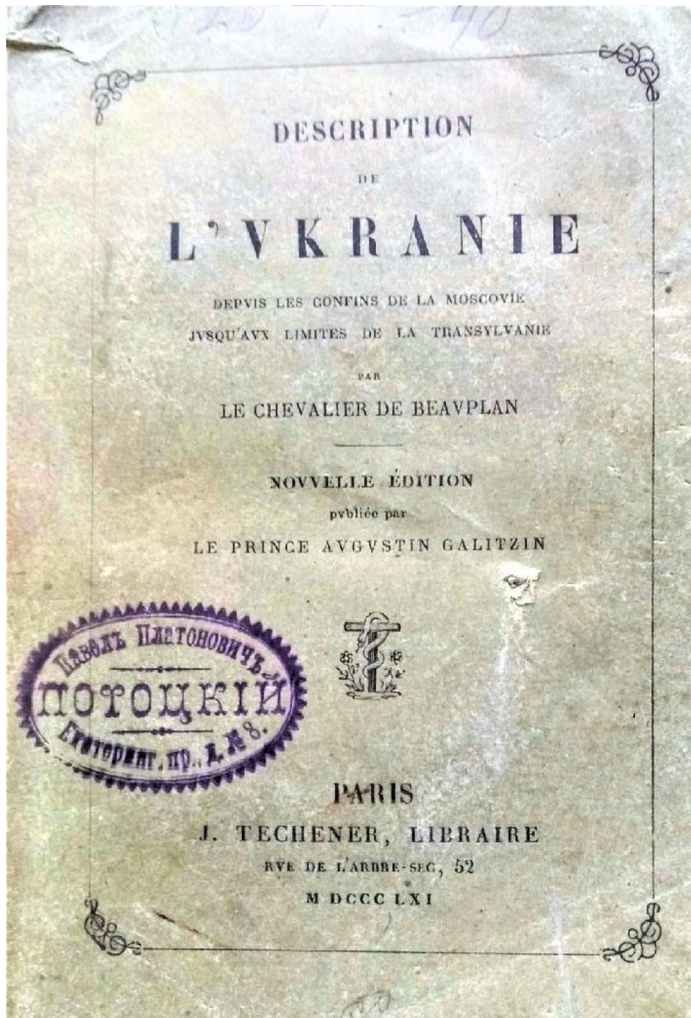

Рис. 12, 12а

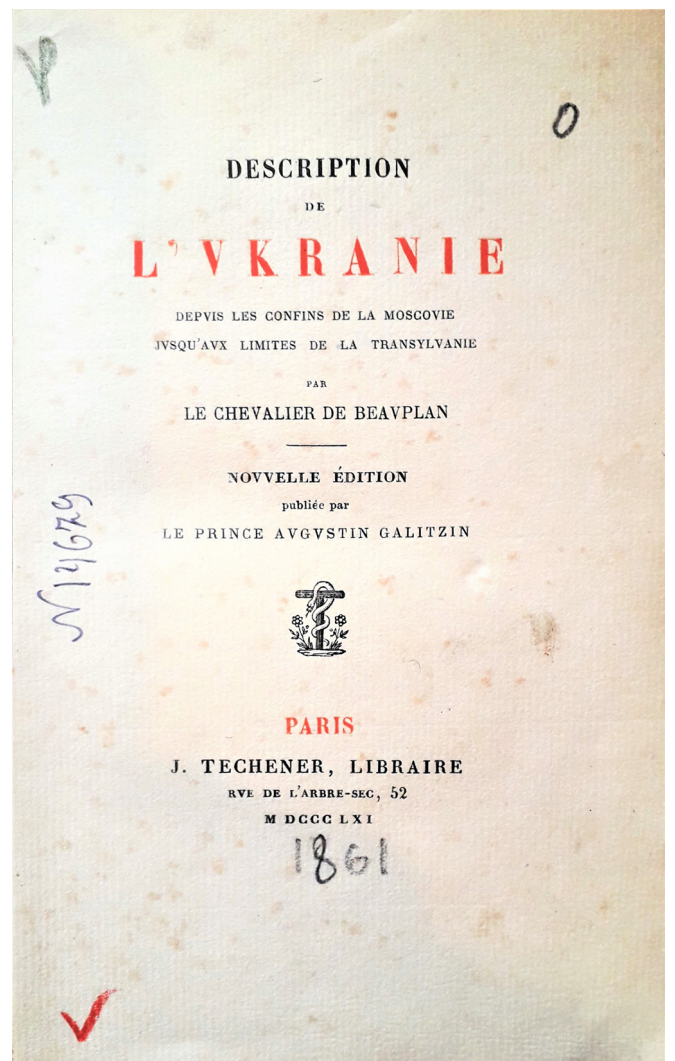

Рис. 13, 13а

Рис. 136, 13в

Глубокоуважаемому
Василію Александровичу
Щавинському
на добрую память в
отъ автора.

17. V. 917. Смирн.